

DISSERTATIO ACADEMICA
*ARGUMENTUM PRO EXI-
STENTIA DEI EX CONSENSU
GENTIUM DESUMPTUM*
EXAMINANS,

QUAM

CONS. AMPLISS. FACULT. PHILOS. REG. ACAD. ABOËNSIS,

Publicæ Disquisitioni subjiciunt

SAMUEL CASTRÉN,

PHIL. MAG.

ET

CAROLUS REIN,

STIPEND. REG.

OSTROBOTNIENSIS.

IN AUDITORIO MAJORI DIE XX. OCTOBRI

MDCCLXC.

H. A. M. S.

ABOË, Typis FRENCKELLIANIS.

§. I.

Argumenta pro existentia Dei probanda *Historica* non ea tantum appellari videas, quæ ex contemplandis originibus, incrementis & fatibus rerum publicarum, artium, scientiarum, omniumque ad usum & commoditatem jucunditatemque vitæ humanæ inventarum rerum sumuntur, unde concluditur mundum hunc æternum non esse, sed a summo quodam & perfectissimo Numine olim fuisse conditum; verum eadem appellatione, omnia quoque alia solent argumenta notari, in quibus formandis *Historia* nobis opem fert: quo etiam referunt illud quod a *Consensu gentium* petitur, quoque Deum creatorem & gubernatorem omnium rerum esse colligitur, quoniam omnibus gentibus omnisque generis hominibus ita visum fuerit ac etiamnum videatur. Argumentum hocce quid ad existentiam Dei demonstrandam valeat, plures Eruditorum tam veteris quam recentioris ævi examinasse, in tantaque varietate & dissensione de vi ejus demonstrandi fuisse intelligimus, ut cum alii firmitatem illi tribuentes indubiam maximi pretii illud haberent, alii rei veritati antea argumentis gravissimis probatæ novum robur addere cupientes, magnoque rationum struendo quasi cumulo illam

reddi validiorem putantes, pro argumento tantum secundario vel quasi additamento illo usi sint, alii demum, pauciores licet, sua vi illud penitus privare studuerint, nulliusque momenti aut ponderis existimaverint.

Cum jam Doctissimi viri diversa adeo senserint de re digna tamen quæ in ambiguo non ponatur, neque existentia Dei vagis & ficulneis rationibus demonstrari debeat, quo ipso adversarii arma, quibus veritatem impugnent, subministrantur, resque non dubia infirmitate argumentorum dubia evadit; nobis, attentionem in illa persequenda defigentibus, dissertationemque quandam speciminis litterarii loco edituris, hujus examinandæ materiæ consilium in mentem venit. Cui rei dum immoramur, speramus fore, ut Lectores Benevoli, quorum docto meditationes nostras submittimus Judicio, severam deponentes censuram mitiori juveniles hosce conatus vultu animoque adspiciant.

§. II.

In ipso vero dissertationis nostræ limine Historiam argumenti tractandi paucis percurrere, & ad Judicia tam veterum quam recentium quorundam Eruditorum de eo lata, animum advertere placet. Cuiam prima ejus inventio sit tribuenda, nobis quidem Historia nulla dedit certa indagandi vestigia, ita ut ne conjiciendo quidem rem dubiam assequi valeamus; Certum tamen est, illud antiquissimis deberi originibus, & inter prima a Philosophis ad existentiam Dei probandam numerandum esse argumenta. Cujus etiam rei ratio facile dari potest: Prisci nempe Philosophi causam cur Deos existere vulgo crederetur investigantes, persuasionem hanc atque ideam illorum qualemcunque ad omnes sibi cognitantes propaga-

rogatam fuisse, mox viderunt; quem universalem adeo
 Numinis sensum vanum esse omnesque fallere homines,
 credere difficulter poterant, sed rei potius veritatem probare &
 ut argumentum illius firmum spectari posse, censuerunt.
 Sic apud PLATONEM (a) hocce demonstrationis genus non in-
 ferius haberi videtur altero ex contemplatione terræ,
 solis, siderum ipsiusque universi, ac temporum ornatissi-
 ma varietate annis mensibusque distincta, deducto, quo
 posteriori ad veritatem hanc firmandam sæpe utitur.
 Consensum omnium gentium de re aliqua, rationem ad
 veritatem ejus probandam firmam habuit quoque ARI-
 STOTELES (b); qua de causa hoc eodem argumento usus se-
 dem Deorum in coelis esse docet, & ibidem quasi in
 transcurso notitiam quandam vel ut vocat eam *υποληψιν*
 omnes de Diis habere homines, illamque, quantum qui-
 dem ex scriptis ejus colligere licet (c), divinitus ipsis da-
 tam, omnibus licet aliis scientiis & artibus deperditis &
 sapius inventis, servatam tamen esse censuit; quamvis
 nobis certo non constet eum ad existentiam Dei proban-
 dam tali ratiocinio directe usum fuisse. Primus tamen
 inter veteres, quantum quidem ex scriptis eorum super-
 stitibus colligi possit, illud maxime laudavit EPICURUS.
 Statuens namque innatas notiones Deorum inesse homi-
 nibus, sensum & reverentiam Eorum non solum omni-
 bus esse communem, sed etiam existentiam illorum hoc
 uno argumento optime demonstrari, autumat: quam sen-
 tentiam *Vellejum*, assecclam hujus Philosophi acerrimum,

(a) *De Legibus* L. X. (Vol. IX. p. 67. seqq. Edit Bipont.)

(b) *De Cælo* L. I. C. III.

(c) *Metaphys.* L. II. C. VIII.

multis exponentem inducit CICERO (d). Hanc notitiam mortalium omnium adeo alte occupare mentem putavit PLUTARCHUS (e), ut urbes carentes muris, litteris, regibus & sic porro inveniri, *templis vero Diisque destitutas, que precibus, jure jurando, oraculo non utantur, non bonorum causa sacrificent, non mala sacris avertere nitantur, neminem unquam vidisse*, asserat. Similiter MAXIMUS TYRIUS (f) Philosophus Platonicus legem de cognitione non solum Deorum sed etiam unius Dei, regis omnium & patris, omnibus communem esse affirmat. CICERO, cujus tempore argumentum hoc, ut ipse dicit, omnibus commune fuit Philosophis, illud plerumque ut firmum adfert cur Deos esse credatur, notitiam illam ubivis gentium

(d) *De Natura Deorum* L. I. C. 16. & 17. Solus (Epicurus) inquit, vidit primum esse Deos, quod in omnium animis hominum notionem impressisset ipsa natura. Quæ est enim gens, aut quod genus humanum, quod non habeat sine doctrina anticipationem quandam Deorum? quam appellat προδοξία Epicurus, id est, anteceptam animo rei quandam informationem, sine qua nec intelligi quidquam, nec queri, nec disputari potest. Cum enim non instituto aliquo, aut more, aut lege sit opinio constituta, maneatque ad unum omnium firma consensus, intelligi necesse est esse Deos, quoniam insitas Eorum vel potius innatas cognitiones habemus. De quo autem omnium natura consentit, id verum esse necesse est.

(e) *Adversus Colotem*. T. II. p. 1125. (Ed. Francof. 1620 fol.)

(f) *Dissert. I. seu Quid sit Deus secundum Platonem*.

tium obviam ex ideis deducens infitis (g). Inducit tamen alio loco *Cottam* Academicum, partes lectæ agentem, cui *CICERO* ipse addictus erat, illud a *Vellejo* propugnatum impugnantem, huncque de falsitate demonstrationis suæ his inprimis convincentem rationibus: Opiniones omnium gentium nondum cognitæ esse, quare homines immanitate adeo efferatos, ut apud eos ne suspicio quidem Deorum sit, existere posse: multas fuisse qui naturam Deorum sustulerint, qui adhuc plures fuissent, si poenas atheismo statutas graves sese effugere posse, sperare licuisset: tantas res ex opinione rudium hominum judicare non licere, quorum nempe animi præconceptis opinionibus ita sint imbuti, ut in judiciis suis formandis ab illis toti quanti regantur (h). *SENECA*, etsi iudicio vulgi multum non tribuit, illud tamen quum quæstio de Diis est, validum pronunciat, quæ opinio quo inprimis fundamento, ipso quidem iudice, nitatur, verba ejus optime declarant. *Multum inquit dare solemus præsumptioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum est aliquid omnibus videri:*

A 3

tan

(g) *Disput. Tuscul. L. I. c. 13.* Ubi dicit: *Ut porro firmissimum hoc adferri videtur, cur Deos esse credamus, quod nulla gens tam fera, nemo omnium sit tam immanis, cujus mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de Diis prava sentiunt: id enim vitioso more effici solet: Omnes tamen esse vim & naturam divinam arbitrantur. Nec vero id conlocutio hominum aut consensus efficit: non institutis opinio est confirmata non legibus. Omni autem in re consensus omnium gentium lex nature habenda est.* Cfr. id. *De Legibus L. I. C. 3.*

(h) *De Natura Deorum L. I. c. 23. & 30. & L. III. C. 4.*

tanquam Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque projecta, ut non aliquos Deos credat (i).

Neque Gentilium modo Philosophi, sed & Christianorum Doctores, & in his quidem primum patres quos vocant ecclesiæ, hoc usi sunt argumento. Persvasi veritatem hanc omnibus cognitam esse, hunc spontaneum & universalem omnium mortalium de una eademque re consensum, firmissimum veritatis iudicium putarunt. Ita TERTULLIANUS, quod apud multos unum invenitur non erratum esse putans (k), eodem ex fundamento existentiam Dei probare studuit (l). *Cæcilium* ex consensione omnium gentium de Diis immortalibus, demonstrantem facit MINUTIUS FELIX, ideas populi Romani de illis justissimas esse; qui & ipse ad existentiam unius Dei eadem ex ratione probandam, in colloquio ab *Octavio* cum illo habito, argumentum hoc valere, innuere videtur (m). Recentiores eidem huic adherentes persvasioni, plures fuerant, quam ut omnes numerari facile queant; quod nec tractationis hujus permittit brevis. Vestigiis insistentes veterum, vel perspicuitate sua, vel notitia quadam insita rem omnibus in confesso esse statuentes, sententiam illorum amplexi sunt plerique, ac multis ne quidem conjicere placuit, quo modo ad omnes homines hæc persvasio pervenerit: alii argumento licet ex consensu gentium laudato, de vi tamen ejus non eodem

(i) Epist. CXVII.

(k) Cfr. *De Præscriptionibus adversus Hereticos* C. XVIII. XIX.

(l) *De Resurrectione Carnis* Cap. III.

(m) *De Vanitate Idolorum* Cap. VII. XVIII. seqq.

eodem modo aut æque magnifice fenserunt. Sic GROTIUS alios indicat fontes, unde manaverit communis illa de summa hac veritate persuasio, & in animos hominum penetraverit: Qui utitur etiam illo argumento ut firmissimo pro existentia Divina demonstranda, quod omnes nationes vel paululum cultæ moratæque Numen aliquod agnoscant; quod vel oraculum Dei habendum vel traditioni deberi a primis humani generis parentibus in omnes vulgatæ autumat; quam tamen utramque causam sive hac sive illa consensus iste gentium nitatur, veritatem hujus argumenti confirmare asserit (n).

Alii pretium huic demonstrandi generi tribuerunt nullum; quos inter præcipuum locum tuetur BAYLIUS; qui inprimis rationes a *Vellejo* apud *Ciceronem* allatas pro defendenda existentia Dei ex consensu gentium petitas, egressus, nihil minus esse a fallaciis immune urget, quam opiniones a multitudine adoptatas, consensionemque gentium de re aliqua veritati firmandæ haud inservire, & quæ alia in eundem sensum disputat. Multum tamen abfuit, ut posterioris ævi Eruditos in suam pertrahere sententiam omnes valeret: graviter potius taxarunt audaciam ejus BUDDEUS (o) multique alii, qui vel atheorum numerum intempestivo studio eum augere, vel argumentum contra eos validum temere e medio tollere studere, criminantur. Sed hæc hactenus; Jam propius ad propositum revertamur.

§. III.

In argumento vero hocce, quod persequimur, examinando, attendere nos primum oportet: quo ex fundamento

(n) *De veritate Religionis Christianæ* L. I. §. 2.

(o) *Theses Theol. De Atheismo & Superstitione* C. V. §. 1.

mento Eruditi ad existentiam Dei probandam illud adhibere cœperint, & e quibus principiis vim ejus demonstrandi deducere soliti sint hodieque soleant? Posita veritate hujus propositionis: *quod omnes gentes & norunt & verum arbitrantur, id re ipsa verum quoque est*, simulque assumpto, omnes quæ unquam fuere & adhucdum sunt nationes, existentiam Numinis cujusdam credidisse, nihil pronius fuit, quam huic generi argumentationis vim probandi immotam tribuere. Quum vero non ex uno omnes fonte cognitionem hanc licet communem & ad omnes vulgatam mundi plagas sibi visam, derivasse jam observaverimus; hac diversitate non sublata, ac ipsa re sic ad liquidum haud perducta, conclusionem inde ductam suspitioni fallaciæ manere obnoxiam, facile patet. Illam cognitionem natura cuique esse homini insitam ut doceatur, nullam aliam dari posse viam effici debet, qua ad hanc animadvertendam veritatem mortales pervenire valuerint; quales tamen plures haberi, haud levibus alii evicerunt rationibus. Quin totam familiam idearum hujusmodi innatarum, e Schola Platonis suas repetentem origines, ut experientiæ adversantem & gratis adoptatam, plerique hujus ævi repudiaverunt Philosophi, videntes non solum infantes, postquam jam ad qualemcunque rationis usum pertigerint, ante acceptam aliunde informationem omni Dei notitia carere, sed etiam plurimas gentes admodum varias maximeque sibi contrarias opiniones de summo quodam Numine fovisse & fovere, aliis! eo naturam infinitam venerantibus, aliis humana parum superiorem, aliis unam adorantibus, aliis plures fingentibus, aliis sanctam & ab omnibus vitiis puram, aliis subjectam nævis imo sceleribus nefariis deditam, illam sibi efformantibus: ut uni eidemque Deo origo idearum adeo diversarum tribui haud queat, quum nihil de Eo cogitatu sit æquius, quam

quam

quam omnes homines eadem sui cognitione donare, si illam ipse mox animis eorum impressisse statuatur; ut alia silentio transeam (a). Neque magis firmam eorum possumus putare opinionem, qui inclinationem propensionemque quandam singularem & fortissimam mentibus hominum asserere conati sunt, qua ad assensum propositioni, quæ Deum esse affirmat, præ aliis æque claris certisque veritatibus, præbendum, quasi vi quadam trahantur. Ut enim homines sana ratione, cujus ope nexum rerum propositarum earumque vel veritatem vel falsitatem perspicere valeant, sunt præditi, ita postquam ad illius facultatis usum pervenerunt, principiaque ad existentiam Dei asserendam pertinentia arripuerunt, etiam existentiam Dei animadvertere valent: quæ si fortius ac multæ aliæ veritates mentes feriat hominum, inde hoc fortasse pendet, quod illum, rebelles agnoscere & colere Eum nolentes, poena afficere valere intelligant; quæ duæ ideæ a se invicem nunquam fere sejungi possunt. Idea hæc de existentia Dei si omnibus innata esset hominibus, ipsa sola optimum argumentum pro existentia Dei constitueret, neque tum ad consensum gentium adpellare amplius necesse esset. Qui inter Eruditos existentiam Dei ex consensu gentium demonstraturi, rem ipsam adeo esse perspicuam asseruerunt, ut omnibus in oculos mox incurrere eam necesse sit, hancque perspicuitatem fundamenti loco in demonstratione sua posuerunt; vel longiorem viam argumentandi, breviori præponere, demonstra-

B

stra-

(a) Cfr. LOCKE *Essay concerning Human Understanding* Vol. I. L. I. c. II. & III. qui hanc acutissime tractans materiam, eorum qui defensionem idearum innatarum susceperunt solitas diluit objectiones.

strationemque facilem frustra implicare, vel infirmitatem
 ratiocinii longitudine ejus supplere videntur. Si enim
 veritas tam est evidens, ut omnibus mox pateat; quid
 nobis opus est ad eam confirmandam gentium consensu?
 vel quid novi roboris hic afferet? Nonne firmissima ve-
 ritatis cujuscunque amplectendæ ratio ipsa ejus evidentia
 mox habenda est? Hæc itaque, ubi invenitur, quod in
 hocce argumentandi genere ponitur, ad existentiam Dei
 nobis persuadendam sola abunde sufficit. Pari modo as-
 fertio illa, qua dicitur hanc notitiam primis humani ge-
 neris parentibus a Deo revelatam & deinde per traditio-
 nem ad posteros propagatam esse, talis est, ut res ipsa
 inde satis confirmetur, si doceri queat quid de se Deus
 illis manifestaverit, persuaderique possit hujusmodi noti-
 tiæ illis communicatæ formam ad nostra usque tempora
 incorruptam mansisse: quæ difficillima sane erunt probatu.
 Unde hujusmodi rationem neque solam, neque cum con-
 sensu gentium conjunctam, ad veritatem rei quæsitæ in-
 veniendam sufficere, apparet. Quamobrem prætenus
 consensus hicce gentium in his casibus non modo frustra
 assertur, verum etiam quamcunque adductarum harum
 rationum implicatiorem reddit, etiamsi illæ in se validæ
 ponantur, aliisque igitur ut eo utantur non videri potest
 idoneus, nisi qui ex numero argumentorum vim eorum
 metiuntur, & firmissima etiam, dummodo pauca sunt,
 negligant parvique astimant.

§. IV.

Num vero id quod omnes gentes verum putant,
 verum quoque necessario sit, ut contendere solent Eru-
 ditorum plurimi; jam perscrutemur necesse est. Primo
 quidem aspectu rem quam omnes fere ratione præditi
 eodem

eodem se habere modo putant, haud aliter comparatam esse posse, tantamque multitudinem fallaci quadam specie vix ac ne vix quidem decipi, videri queat. Verum quoque est, ingentem hominum multitudinem nonnisi pragnanti quadam de causa ad unam eandemque amplectendam sententiam duci. Hanc tamen causam interdum fallacem admodum, consensumque plurimorum firmis destitutum fundamentis fuisse, experientia non uno docet exemplo; scientiis namque & artibus crescentibus ingeniisque hominum de die in diem exacutis & saniora edoctis, res antea sine omni dubio veras habitas, falsa specie mortalibus imposuisse, posterioris ævi solertior derexit sagacitas. Quales in rebus etiam Physicis multas reperiri opiniones, neminem vel paululum in Historia naturæ scientiarumque versatum, fugere potest. Quæ verbi gratia antiquarum fuit gentium, quæ solem circa terram volvi, hancque immotam suum tenere locum, ut hodieque omne vulgus putat, non crederet, vel quæ colores e radiis pendere solis conjiceret, neque materia constare particulari colorifica putaret? Quibus tamen de rebus nostra ætas plane aliter, idque rectissime, statuit. Cum igitur in rebus sensui occurrentibus externo, quæ faciliores semper jure haberi solent cognitu, dijudicandis homines hunc in modum hallucinati sunt; mirum sane non est, totas gentes, illasque plurimas, falsam amplexatas esse sententiam in rebus abstractis, sic dictis, quarum ratiocinatione, & non nisi attenta mentis agitatione quaerenda est veritas, quasque inter quaestio de existentia & natura Dei merito numeranda est. De Numinis unitate sententia nobis jam est maxime evidens; tempora autem exstitisse historia testatur, quibus omnes fere gentes plures crederent Deos: qualis opinio si non per traditionem de una gente ad alteram transiisse statuatur, culturæ in-

genii unius fere formæ atque gradus tribuenda est; quò in casu, e rebus sensibus eadem vel simili forma occurrentibus, æquales oriuntur perceptiones necesse est, quæ iterum in mente æquales gignunt ideas. Consensio itaque plurium nationum de re aliqua, suspicionem quandam veri tantum importat, nunquam autem demonstrationem de veritate ejus efficere potest; qua si munita foret auctoritate, errores quibus pleræque assensum præbent nationes, pro veritatibus esse suscipiendos, pronosequeretur alveo. Neque decet homines majori ingenii acumine præditos, quorum est rerum perscrutari rationes, veritates ex nuda opinione vulgi metiri, cui plerumque neque facultas suppetit neque occasio nexum rerum, rationesque quibus continentur exquirendi, sed qui omnia fere ab aliis sibi proposita avide amplectitur, vel etiam suæ phantasiæ & præjudiciorum lusibus obsequitur. *Est enim, ut dicit Cicero, Philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consalto ipsa fugiens eique ipsi & suspecta & invisæ (a).* Neque jacturam quandam veritati hæc adfert cautio; quippe quæ internis suis certis & indubiis characteribus semper prædita, facile a falso dignoscitur, neque ex arbitrio suffragiisque hominum dependet.

§. V.

Observandum porro erit, viros eruditos consensum gentium aliqua de re allegantes, non quidem totum humanum genus, nullo excepto individuo, intelligere; cum nihil vis suæ illum amittere observent, si unus aut alter, in hac aut illa gente, aliter sentiens, reperiatur & reperiendus sit, quorum tamen numerus exiguus sit: hoc autem
ipfos

(a) *Quæst. Tuscul. L. II. c. 1.*

ipſos urgere ſciendum eſt, nullam gentem exiſtere, quæ rem ignoret, & cujus maxima pars ejuſdem de illa non ſit opinionis. Qua autem idonea ratione ad talem cognitionem accuratam idearum, quas omnes gentes de Deo ſoyent, pervenire poterimus? cum omnium gentium conditionem, mores & opiniones vel hodieque nos minime pernoſcere, apud omnes in confeſſo ſit. Quantus gentium numerus Americam, inſulas Oceani, immo etiam Africam tenentium, ſupereſt, quarum regiones nemo Europæorum adhuc permeavit, multo minus de religione & opinionibus eorum accuratam & fide dignam comparare potuit atque nobis exhibere cognitionem? Neque ex gentium quarandam nobis cognitatarum notitia de Deo, colligere absque dubitatione licet, reliquarum gentium in animis notionem eandem informatam eſſe. Si itaque exiſtentiam Dei ex conſenſione gentium demonſtraturi, ea de re argumentari velimus, nulla alia ad hanc confirmandam, rigore adhibito, qui dicitur, Philoſophico, patet via, niſi ut accurata primum iſtituatur omnium gentium enumeratio, quæ per univerſum terrarum orbem ſunt & fuerunt, illasque cunctas notitia Dei gaudere ac gavifas fuiſſe, doceatur; quod fieri omnino haud poſſe, quis eſt qui non videat?

Sed uberiori hujus rei miſſa diſputatione, ponamus omnes gentes cognitatas nobis eſſe, vel ſaltem tantam illarum multitudinem, ut ad religionem reliquarum inde pleno colligere liceat jure; examinandum nobis ſupereſt qualis illa univerſe ſit ac utrum ſibi ubique conveniens? vel an quævis notio, cunctis communis gentibus, Numinis qualiscunque, cui reverentia modo aliqua tribuitur, ad exiſtentiam Naturæ illius, quam nos nomine Dei ſignificamus, ſufficiat probandam? Huic quam poſteriori loco tetigimus ſententiæ, omnes fere argumenti quod ex

consensu gentium petitur patroni, sine diligentiore rei examine fauerunt; vitio argumentandi non levi a PLATONIS ætate ad nostra usque tempora, sic laborantes. Alii diversitatem sæpeque pugnam sententiarum de notione ac natura Numinis, nihil ad pondus ejus minuendum conferre putarunt, alii forsan ad totam hanc quæstionem nihil attenderunt. Ut rei cujusdam veritas ex communi omnium ea de re opinione æstimanda sit, saltem eatenus varii hi variorum conceptus convenire debent, ut ad minimum de iisdem ideis agatur; quo pateat, verbis similibus non aliam plane rem significari. Si enim quævis testium varietas rem aliquo modo dubiam reddit, multo magis talis, quæ præcipuam ferit rei partem, & de qua imprimis quæstio instituta est, quamobrem in omnibus rebus, quarum consentiente aliorum testimonio munienda est veritas, vere hoc monetur. Ita etiam notitia de Summo Numine, Ejus existentia & natura, apud omnes in præcipuis saltem una eademque esse debet, neque in plurimis ipsam essentiam hujus notionis constituentibus differre; quod alioquin non de eadem re, nempe Deo, sed alia plane, quæstionem esse, patet. Quo itaque in sequentibus variarum gentium religiosas opiniones æstimare valeamus, & quatenus omnium vel quarundam earum ideæ de Summo quodam Numine tales sint ut sermonem vero de Deo esse intelligatur; notionem quandam fixam certamque Dei constituamus, ab omnibus assumendam, in quibus idea Dei salva manebit. Non unicuique naturæ, quæ hominum attentionem, vel ob usum quem parit, vel terrorem quem eorum in mentem injicit, vel aliis hujusmodi ex rationibus movet, reverentiaque quadam celebratur, hoc nomen tribui potest: ex quo Divinitatis titulo, non solum quibuscunque Geniis tutelaribus, de quibus multæ gentes somniarunt, He-
roi-

roibusque de humano genere immortaliter meritis, sed & Soli, Lunæ, aliisque Planetis, Igni, Aeri, Arboribus, Lapidibus &c. divinus honos cultusque assignandus foret, quales tamen notiones, rationis non penitus depravatae de Deo ideæ haud convenientes, nihil omnino ad probandam universalem de existentia Ejus fidem conferre, facile patet; verum independenti, aeterno & necessario, universi hujus Auctori, Conditori & Moderatori. Omnes aliae ideæ, primo licet obtutu aliquam inter se conformitatem habere visæ, re tamen accuratius considerata evanescentem, ad notionem Dei non pertinent. Sic exempli causa: quamvis sint gentes Solem colentes, quem ad fruges, herbas fructusque maturandos conferre intelligunt, nullam vero aliam Divinitatem, creatorem scilicet mundi admittant; Deum certe hæc tamen non colunt, quoniam idea Solis ab idea Dei toto cælo distat. Adeoque ex Astri hujus cultu vel religiosissimo, argumentari minime licet, Summi cujusdam Numinis reverentiam mentibus harum nationum revera insedisse; cujus quippe idea & notitia plane caruerunt.

§. VI.

Allatis denique apponere lubet brevem quandam disquisitionem: num tam rudes tamque barbaræ unquam in mundo, quantum quidem sciamus, exstiterint existantve gentes, quæ omni Divinitatis sensu notitiæque destitutæ fuerint? Qua in re exploranda, Historiam, & quidem antiquiorum temporum primum, consulere convenit. Vestigia religionis earum tantum nobis servavit Historia nationum, quæ vel ob magnas gestas res bellicas, vel culmen illud ad quod artes & scientias perduxerunt, maxime fuerunt memorabiles, quarumque hinc religio & no-
titia

etia Summi Numinis non potuit non purior esse religio-
 ne aliarum ferarum minusque cultarum gentium, de qui-
 bus Historia vel nulla vel saltem tam pauca reliquit mo-
 numenta, ut in aprico non sit positum, qualis illarum
 fuerit religio. Celeberrima sane olim, & ob multas in-
 ventas artes & initia scientiarum posita *Aegyptiorum* fuit
 natio; quam tamen praeter Solem & Lunam Numinaque
 quaedam regionis suae tutelaria, turpissimas bestias & in-
 numeras imagines, vel ad hominum vel animalium simi-
 litudinem effictas, honore celebrasse religioso, fide digni
 testantur Auctores; neque ullus ex tot tamque claris Scri-
 ptoribus, quorum plurimi diu in *Aegypto* commorati
 sunt, fataque, mores ac sacra hujus populi memoriae pro-
 diderunt, illum Opificem quendam mundi coluisse, vel
 nomen Ejus designasse retulit (a). Religionem *Phenicum*,
 artium multarum inventarum commerciique prudentis &
 lucrosi fama memorabilium, nemo Historicorum, reli-
 gionem eorum describens, creatorem gubernatoremque
 hujus uniyersi comprehendisse, vel nomen quoddam hanc
 exprimens naturam habuisse, litteris mandavit; contra
 ex monumentis superstitionum apud ipsos nequissimarum,
 quae nobis servavit Historia, colligere licet, perversas ad-
 modum & a nostris plane discrepantes, ideas illorum de
 Numinibus suis fuisse (b). Neque multo sanior *Chaldeo-
 rum* fuit religio, quorum etiam magi, ut *Herodotus* alii-
 que tradunt, superstitionisissimi fuerunt & a vera de Deo
 cognitione prorsus alieni, quique ipsi, quantum ex Hi-
 storia colligi potest, Opificem mundi unum penitus igno-
 rarunt; sed e contrario aeternum censuerunt & testante
Dio-

(a) Cfr. MEINERS *Historia Doctrinae de vero Deo* P. I. p.
23 seqq.

(b) Id. *Ibidem* p. 63 seqq.

Diogene Laërtio (c) Aquam, Aërem & Terram, & *Diadoro* (d), Sidera pro sanctissimis Numinibus coluerunt, quorum tamen ne uni quidem summum in res humanas imperium detulerunt (e). Nec mirum videri debet, minus cultas has adeo delirasse gentes, cum etiam *Græci*, apud quos omnia fere genera artium & scientiarum flourerunt & ad eminentem evecta fuerunt fastigium, nonnisi fero admodum Deum unum causam effectricem omnium rerum agnovisse, inveniantur. Pelasgos nempe antiquissimos Græciæ incolas, dicit *Herodotus* (f), habuisse Deos sine nominibus, cujus rei sine dubio fuit causa, quod Lapides informes, Arborea excelsa, Animalia miræ staturæ, Ventos, Solem & Lunam aliaque cœlestia corpora, admiratione & honore religiose celebrassent (g), ad quas omnes naturas Divinitatis cujusdam participes significandas, nomina propria adhuc non invenerant (h). Deinde cum ideæ gentis hujus paullo fierent saniores cultioresque, opinio ejus de Naturis hisce potentioribus ita mutata est, ut humanam illis tribueret formam, non tamen ut unam rerum omnium primam causam & genitricem, sed multas, vitiis laborantes humanis, sceleribusque nequissimis deditas, adeoque & nomine & cultu Divino indignissimas, coleret.

C

(c) *De vitis clarorum virorum, præm. N. 6.*

(d) *Biblioth. Histor. L. II. p. 116, 117. (Hanovizæ 1604 in folio).*

(e) Vide MEINERS l. c. p. 74 seqq.

(f) L. II. 52. (g) HEROD. L. VIII. 41. PLATO in *Cratylō* T. III. p. 254. (Edit. Bipont.)

(h) MEINERS *Historia Doctrinæ de vero Deo* P. I. p. 167.

ret. Liquet itaque ex his breviter allatis ex veterum gentium de Diis suis notionibus nihil ad existentiam Dei probandam effici posse; cum fere nullæ illis fuerint tales de Ipso ideæ, quales de Eo formandæ sunt.

Ad hodiernos populos barbaros attendentes, sententiam nostram ex Historia illorum porro firmari invenimus. Historiam Religionis illorum, quos pauci adierunt Philosophi, narrationibus peregrinatorum, sæpissime facultate rem rite examinandi carentium fundatam, tenebris quidem tam molestis plerumque esse obvolutam, ut haud facile sit intellectu, quid illi vere sentiant, fatendum est. Homines enim, quibus idea Dei cultusque Ejus ex ratione & revelatione adeo est cognitus adeoque familiaris factus, ut sibi ne in mentem quidem veniat gentem quandam reperiri posse illa prorsus carentem, omnia vel minimam hujusmodi cultus speciem habentia, ad cultum Numinis mox trahere, suis ideis convenienter repræsentare, suisque haud raro interpretamentis ornare, non dubitant. Sed pluribus tamen consultis ac inter se collatis, illis præsertim quos præjudicatis opinionibus minus tribuere animadvertimus, reque ipsa diligentius expensa atque examinata, non omnino omni illam dijudicandi facultate destituimur. Totam rationem egregie explicat Illustris HEYNE. *Quoties inquit aliquid evenit, quod terrorem aut metum injicit, aut mirationem movet, hoc barbari populi suspiciunt, venerantur, adorant. Itaque animans insolite magnitudinis, aut sollertia ingenii aut quacunque alia arte notabile, imprimis serpentes, quorum tot sunt genera, aliud alia de causa, mirabilia, tum arboris species adhuc non vise, porro arte & ingenio humano effictum aliquid, etsi mane ad sensum nostrum rudi, hæc & similia animos barbarorum ad letandi & exsultandi insaniam adspectu offerre solent. Jam cum politiores populi hunc gestum,*

stium, hunc affectum saltantium, prostermentium se, adorantium, ad religiones fere referant: Solenne est omnibus fere Auctoribus, ut id ipsum pro religioso cultu habeant, utque eidem, id quod inter nos haberi solet, numen aliquod propositum in illorum hominum animis esse judicent. Hinc natam arbitramur pervulgatam illam opinionem, ut barbari res inanimatas quasve sibi obvias, modo judicio delectas nescio quo, modo informi specie adumbratas, colere siccantur, interdum tanquam Deum O. M. Interdum Geniorum aut Dæmonum loco, ex ipso adeo illo genere, cujus nulla nisi ex sanctiore nostra disciplina esse potest in hominum animis notio (i). De multarum sane incultarum gentium religione talia judicia lata sunt. Hominibus vero, qui appetituum tantum suorum cæcos sequuntur impulsus, eaque solum attentione complectuntur, quæ illis in usum quendam directe vergunt necessitatibusque suis sublevandis inserviunt, quorum vires animi limitibus adeo circumscriptæ sunt ac parum evolutæ ut omnibus ideis sic dictis abstractis careant, nec relationem quandam remotiorem causarum & effectuum inter se perspicere, vel ex contemplatione rerum notarum ad cognitionem aliarum ascendere valeant, quorumque in lingua hanc ob causam neque nomina res ulla sensibus haud obvias designantia inveniuntur; his inquam hominibus, qualis notitia Summi esse poterit Numinis, cujus existentiam, revelationis luce destituti, nonnisi duce perspicaci Philosophia detegere possumus? Quam difficultatem jam PLATO (k) suo non ignoravit tempore, aliique illustres deinde satis perspectam habuere Philosophi. Sunt quoque Historici, qui genti-

C 2 bus

(i) *Opusc. Acad.* T. III. p. 1.

(k) in *Timæo* T. IX. pag. 303. (Edit. Bipont.)

bus quibusdam tam tenues animi tribuant vires, ut illas
 omni idea superioris cujuscunque Numinis, ritibusque
 cultum quendam declarantibus religiosum carere fateantur:
 Barbaros e. g. in *Cinoloa*, *Brasilie* quadam parte &
 insulis nonnullis *Caraibicis* vitam degentes (1). Qui
 contra populi supra summam hancce mentis humanæ
 ignorantiam sapere coeperunt, quamvis proxime tamen
 adhuc eidem affines sint, potius ad mala quibus vexan-
 tur, quam bona quibus fruuntur, suam vertunt attentio-
 nem. Ad causas itaque illorum perferendas proniores
 sunt

(1) Cfr. ROBERTSON'S *History of America* T. II. L. IV. p.
 124 seqq. (Edit. 5:te.) Quæ RIBAS apud eum de Reli-
 gione gentis Cinoloa p. 470, pronunciat exempli loco hic
 apponere lubet: *I was extremely attentive (inquit) du-
 ring the years I resided among them, to ascertain whe-
 ther they were to be considered as idolaters, and it may
 be affirmed with the most perfect exactness, that though
 among some of them there may be traces of idolatry,
 yet others have not the least knowledge of God, or e-
 vers of any false deity, nor pay any formal adoration
 to the Supreme Being, who exercises dominion over
 the world; nor have they any conception of the provi-
 dence of a Creator or Governor, from whom they ex-
 pect in the next life the reward of their good or the
 punishment of their evil deeds. Neither do they publi-
 cly join in any act of divine worship.*

sunt quas cum oculis sensibusque detegere non valeant; effectus tales ignotis & occultis Naturis tribuunt. Sic fulminum, procellarum, terræ motuum aliorumque similia phænomenorum, quæ illos vel terrent, vel lædunt imo sæpe mortem eis inferunt, auctores tales habentur rebus ipsis inclusæ naturæ, quas iracundas vindictæque cupidas fingunt, adeoque ne sibi noceant, eas modo votis & muneribus, modo victimis cruentis, sæpe humanis, placare & adorare student. Hac etiam ex causa *Fulmen* tantum *Brasiliani* quidam colere solent, neque nomen aliud superiorem quandam Naturam designans, nisi idem quo fulmen denotant, notum sibi habent; ut etiam *Cemis*, apud *Caraibas* aliquos auctor omnium habitus malorum, nullam ob aliam causam honore est affectus, nisi ut furor ejus tali sedaretur cultu *m*). Quod oppido docet, non modo has notiones innatas hominibus non esse, sed neque ad cognitionem cultumque Numinis omnino pertinere.

Gentes denique Barbaræ ad majorem evectæ ingenii cultum, a cultu licet vero & humanitate longe adhuc remotæ, res etiam usum sibi insignem adferentes mirantur, illasque quodammodo adorant. Sic ingentem sine dubio Solis ob usum cultus hujus Sideris multis adoptatus fuit nationibus, cui vel soli vel una cum Luna & Astris aliis cultiores etiam gentes plurimæ honorem tribuerunt; quod

(*m*) ROBERTSONS l. c.

et de veteribus *Babyloniis*, *Persis* aliisque constat, & de populis *Florida*, *Natchez* & *Bogota* dictis, peregrinatores testantur: quorum quidam templa quoque illis extruxerunt, variis ornamentis illa decorarunt, per sacerdotes vel ministros sacra iis fieri curarunt, sacrificiaque vel cruenta vel incruenta imo etiam humana, iis obtulerunt (n). Hæc consilia omnium fere religionem complectuntur gentium barbararum America; & si quædam notionem aliquam Auctoris & Gubernatoris habere hujus mundi videntur, adeo tamen exigua illa atque confusa est, ut parum ultra humanæ naturæ similitudinem illam exaltare valeant: quare & humana illum plerumque, aut ineptiore etiam, fingunt esse forma, functionesque illi tribuunt turpes ac etiam nequissimas. Cujusmodi opiniones mentibus obversantes barbarorum, indignas quæ de Deo foveantur, ac ne speciem quidem honestæ habentes religionis, ad summum nullo jure transferri Numen, nemini non apparebit.

(n) Id. Ib. & CHARLEVOIX *Histoire generale de la N. France*.
L. I. p. 42. 43 (Paris 1744, 12.0).

